

Філологічний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра загального та слов'янського мовознавства

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему:

**«Структурно-семантичні особливості українських та польських
фразеологічних одиниць з релігійною лексикою»**

«Struktural-semantik peculiarities of Ukrainian and Polish phraseological units containing
religious vocabulary»

Виконала: студентка заочної форми навчання
спеціальності 035 Філологія 035.01 Українська мова та
література

Токова Анастасія Сергіївна

Керівник: к. філол. н., доц. Яковенко Л. І. _____

Рецензент: к. філол. н., доц. Романченко А. П.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ____ від _____ 2017 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Войцева О. А.
(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № 2

протокол № __ від _____ 2017 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

_____ доц. Романченко А. П.
(підпис)

Вступ	2
Розділ I. Науковий підхід до вивчення фразеологічних одиниць.....	6
1. 1. Становлення фразеологічної науки в Україні та Польщі	6
1. 2. 1. Проблема визначення та класифікації ФО.....	9
1. 2. 2. Паремії у складі фразеологічного фонду мови.....	17
1. 3. Опис ФО в українських і польських словниках та збірках..	30
1. 4. Релігійна лексика у складі ФО.....	39
Розділ II. Характеристика українських і польських фразеологізмів з релігійною лексикою.....	..
2. 1. Семантичні особливості українських фразеологізмів з релігійною лексикою.....	..
.45	
2. 2. Семантичні особливості польських фразеологізмів з релігійною лексикою.....	55
Розділ III. Характеристика українських і польських паремій з релігійною лексикою.....	61
3. 1. Семантичні особливості українських паремій з релігійною лексикою.....	62
3. 2. Семантичні особливості польських паремій з релігійною лексикою.....	70
Висновки	80
Список використаної літератури	84

ВСТУП

Протягом сторіч багато вчених проводять дослідження щодо відкриття головних законів розвитку не тільки мови в цілому, але й окремих її рівнів. Українська та польська мови мають багатовікову історію. За цей час у них накопичилася велика кількість висловів, які люди вважають вдалими, влучними та гарними. Вони складають особливий шар мови – фразеологію. Фразеологізми – стійкі, цілісні, семантично нерозривні сполучення слів, що відтворюються в мовленні як готові формули [20: 3]. Їхній зміст завжди інший, ніж семантика поєднаних у них слів. Вивчає фразеологізми мовознавча наука – фразеологія. Об'єктом дослідження фразеології як розділу мовознавства є стійкі вислови, їх структура, семантика, походження та взаємозв'язок із іншими мовними одиницями. Фразеологією називають також сукупність усталених зворотів певної мови. Фразеологія національної мови збагачується та вдосконалюється, вбираючи в себе безцінні скарби з приказок та прислів'їв, афоризмів і анекдотів, дотепів і каламбурів, сентенцій і парадоксів, професіоналізмів, мовних штампів та кліше – з усього, що впродовж багатьох століть плекає і зберігає у своїй пам'яті носій мови – народ [6: 11 – 13].

У мовленні фразеологізми використовуються з різною метою: для надання висловлюванню образності, емоційності, експресивності; для створення відтінку іронії, жарту, насмішки, сарказму тощо; для вираження позитивних емоцій; для відтворення найтонших аспектів значення та характеристики предмета, явища, ситуації.

Фразеологічні вирази вживаються майже в усіх галузях життя сучасної людини. Вони часто зустрічаються як в оригінальних творах

класиків, так і в сучасних письменників, активно використовуються в⁵ засобах масової інформації та в повсякденному мовленні.

Найбільше фразеологічних одиниць (далі ФО) у художньому, публіцистичному, розмовному стилях, де основна їх функція – вираження образності. Фразеологія польської та української мов формувалася впродовж багатьох століть, а більшість сталих сполук утворилися з вільних поєднань слів. Внаслідок поступової метафоризації та перенесення на інші сфери людської діяльності вони втратили своє первісне значення і в єдності набули нового. Таким чином джерелами української та польської фразеологій є побутова мова, крилаті вислови видатних людей, виробничо-професійна діяльність, антична міфологія і література; українська та польська міфології, каламбури, анекдоти, жарти; народна творчість, а також релігія [20: 4]. Саме останнє джерело ми взяли за основу при написанні магістерської роботи, бо понад тисячу років основною релігією українців є християнство, в яке наші предки ввели елементи дохристиянських вірувань і традицій, які, на думку більшості сучасних дослідників, були високоморальними та високодуховними, тому дослідження релігійної фразеології набуває особливої актуальності, оскільки тривалий час на вивчення цього багатого мовного пласту було накладене великодержавне табу [7: 5]. Сьогодні потрібно досліджувати саме фразеологізми, прислів'я та приказки з релігійною лексикою, адже вони часто вживаються в повсякденному житті й віддзеркалюють духовні глибини народного життя.

Отже, **актуальність** дослідження полягає в тому, що ФО з релігійною лексикою являють собою досить великий шар фразеологічного складу української та польської мов і досить часто вживаються. Вони є невід'ємною і органічною частиною словникового

фонду цих мов, є виразником невичерпно багатого духовного світу⁶ українців та поляків. У фразеологізмах з релігійною лексикою наведені зразки поведінки людини, тому важливо прослідкувати, які саме словосполучення виділяють поляки й українці, надаючи їм статусу фразеологічних одиниць. Адже таким чином вони виявляють свої моральні якості й пріоритети.

Метою роботи є здійснення зіставного аналізу українських і польських фразеологізмів з релігійною лексикою. Для досягнення зазначеної мети було виконано наступні **завдання**:

1. Здійснено семантичну класифікацію зібраних фразеологічних одиниць.
2. Проаналізовано зібрані фраземи з точки зору джерел походження та етимології.
3. Встановлено спільні й відмінні риси семантики проаналізованих одиниць у польській та українській мовах.
4. Встановлено національну специфіку структури розглядуваних ФО.
5. Виявлено еквівалентні та безеквівалентні ФО в порівнюваних мовах.

Об'єктом дослідження є фразеологізми української та польської мов з релігійною лексикою.

Предметом дослідження є семантика та структура фразеологічних одиниць української та польської мов з релігійною лексикою. Нами проаналізовано українських фразеологізмів – 96 одиниць, польських – 74 одиниці, а також українських прислів'їв та приказок – 103 одиниці та польських – 102 одиниці.

Основними джерелами, якими ми користувалися при написанні роботи є Фразеологічний словник української мови під редакцією

Білоноженко В. М., Винник В. О. та інших; Фразеологічний словник⁷ української мови Ужченка В. Д., Ужченка Д. В.; Слово Благовісті: Словник-довідник фразем біблійного походження Ж. В. Колоїз, З. П. Бакум; Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру, упор. Пазяк М.; Українські прислів'я та приказки, упор. Бойко В.; Збірка українських приказок та прислів'їв, упор. Багмет А. та інші; Frazeologiczny słownik języka polskiego під редакцією С. Скорупки; Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich, під редакцією Кшижановського Ю.; Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, під редакцією Дубіша С.; Przysłowia polskie i obce, упор. Д. Масловська і В. Масловський.

У ході роботи ми користувалися наступними методами: описовим, структурно-семантичним, зіставним, а також використовували елементи кількісного аналізу.

Новизна дослідження полягає у тому, що вперше здійснено зіставний аналіз українських та польських фразеологічних одиниць з релігійною лексикою.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що основні положення та результати дослідження сприятимуть розвитку теорії лінгвоментальності та зіставних досліджень слов'янських мов.

Практичне значення. Теоретичні положення, висновки й матеріали можуть бути використані в процесі підготовки вузівських курсів фразеології, стилістики української мови; при написанні студентами курсових та дипломних робіт.

Роботу виконано у межах наукової теми кафедри загального та слов'янського мовознавства № 0116U005557 «Дослідження лексико-граматичних аспектів слов'янського мовного простору».

Апробація роботи. Про результати дослідження було виголошено доповіді на студентській конференції («Українські та польські фразеологізми біблійного походження» квітень 2015 р.) та на засіданні наукового гуртка («Біблія як джерело походження українських та польських фразеологічних одиниць» березень 2015 р.). Також у збірниках студентських наукових робіт опубліковано 2 статті: «Українські та польські фразеологізми біблійного походження» (Філологічні студії, випуск VI, стаття 2015 р.); «Релігійна лексика у складі українських та польських фразеологічних одиниць» (Філологічні студії, випуск VII, стаття 2016 р.)

Структура роботи: робота складається зі Вступу, трьох розділів, Висновків та списку використаної літератури.

Таким чином, проаналізувавши 199 українських та 176 польських фразеологічних одиниць з релігійною лексикою, можемо зробити наступні висновки.

Більшість зібраних та проаналізованих ФО за своєю структурою відповідають реченню, тобто є синтаксично завершеними, граматично й інтонаційно оформленими судженнями, у яких наявне моралізаторське спрямування, повчальний зміст та переносне значення (в українській мові 103 одиниці та у польській мові 102 одиниці). Незначну різницю у кількості складають ФО, що мають структуру словосполучення й виконують у реченні певну синтаксичну функцію, тобто фраземи (96 українських та 74 польських ФО).

Фраземи, що містять у своєму складі релігійну лексику, мають узагальнене значення емоцій та почуттів (33 одиниці в українській мові та 5 у польській мові); оцінки ситуації (32 одиниці в українській мові та 24 в польській); людських вчинків (11 одиниць в українській мові та 12 в польській мові); смерті (10 одиниць в українській мові та 6 в польській мові); рис характеру людини (9 одиниць в українській мові та 29 в польській мові).

В українській мові серед одиниць, що мають структуру словосполучення, найчисельнішою виявилася семантична група «Емоції та почуття» (33 одиниці), в польській – «Риси характеру людини» (29 одиниць). Найменш чисельними за кількість ФО навпаки в українській мові виявилися група «Риси характеру людини» (9 одиниць), а в польській – «Емоції та почуття» (5 одиниць).

Найбільше в обох мовах фразеологічних одиниць зі словом *Бог*, в українській мові 48 одиниць, у польській мові – 32 одиниці. Досить часто зустрічається слово *душа*, воно виступає у 24 фразеологізмах

української мови та у 14 фразеологізмах польської. *Дух* в українському¹⁰ мові зустрічається у 10-ти фраземах, а у польській – у 8-ми. Лексема *grіx* в українській мові виступає у 8-ми фразеологізмах, у польській мові у 5-ти ФО. Фразем зі словом *диявол* у польській мові виявилось більше, ніж в українській. Це пов'язано з тим, що в українській мові ширший діапазон лексики, що називає негативну, темну силу. Слід зазначити, що при написанні роботи ми обмежилися лише фразеологізмами зі словом *диявол*, щоб не порушити рівноваги між проаналізованими лексемами: в українській мові є дуже багато ФО з компонентами *біс*, *чорт*, *нечистий*, *сатана* які можуть переважити навіть за 30 одиниць.

Серед ФО, що своєю структурою відповідають словосполученням, нами виявлено 10 еквівалентів, у середньому 2-3 одиниці у кожній групі.

Одиниці, що за своєю структурою відповідають реченню, тобто є синтаксично завершеними, граматично й інтонаційно оформленими судженнями, у яких наявне моралізаторське спрямування, повчальний зміст та переносне значення, узагальнено можна віднести до опису Бога як істоти всемогутньої (18 одиниць в українській мові та 12 в польській мові); побуту та праці (17 одиниць в українській мові та 17 в польській мові); порад та настанов (14 одиниць в українській мові та 9 в польській мові); соціальної нерівності (10 одиниць в українській мові та 1 в польській мові); кари та нагороди (9 одиниць в українській мові та 11 в польській мові); характеристики людини (7 одиниць в українській мові та 30 в польській мові); Божої волі (7 одиниць в українській мові та 1 в польській мові); філософсько-релігійних поглядів (5 одиниць в українській мові та 8 в польській мові); жарту (5 одиниць в українській мові та 3 в польській мові). життєвих цінностей (4 одиниці в українській

мові, в польській мові ця група відсутня); відносин між людиною та Богом (2 одиниці в українській мові та 1 в польській мові); суспільних відносин (2 одиниці в українській мові та 2 в польській мові); слогану атеїстів (2 одиниці в українській мові, у польській мові ця група відсутня); життєвої істини (1 одиниця в українській мові та 2 одиниці в польській мові).

Як бачимо, склад семантичних груп не завжди співвідносний в обох мовах. Це пов'язано, на нашу думку, з культурою та релігією польського та українського народів. В українській мові найчисельнішою виявилася семантична група «Бог як істота всемогутня» (18 одиниць), а в польській мові – «Характеристика людини» (30 одиниць). Найменш чисельними за кількістю паремійних одиниць в українській мові виявилися група «Життєва істина», а в польській – це такі групи, як «Соціальна нерівність», «Відносини між людиною та Богом» та «Божа воля», які налічують лише по 1 одиниці. Цікавим є те, що група «Характеристика людини», яка в польській мові є найчисельнішою та включає 30 одиниць, в українській мові налічує лише 7 одиниць. Також є групи, які налічують однакову кількість паремійних одиниць в обох мовах – це такі, як «Побут та праця» (17 одиниць) та «Суспільні відносини» (2 одиниці). Тільки в українській мові є прислів'я, які можна віднести до слогану атеїстів та до узагальненого позначення житєвих цінностей.

Важливу роль у семантиці ФО відіграє оцінний компонент. Більшість семантичних груп за цим критерієм можна поділити на підгрупи. Наприклад, групу «Емоції та почуття» ми поділили на три групи в українській мові: *нейтрально* оцінні (15 одиниць), *негативно* оцінні (10 одиниць) та *позитивно* оцінні (8 одиниць). Фразеологізмів з нейтральною оцінкою виявилось більше. У польській мові цю підгрупу

ми ділимо на *негативно* оцінні (3 одиниці) та *позитивно* оцінні (12 одиниці). Кількість ФО в обох підгрупах приблизно однакова. При встановленні позитивної, негативної чи нейтральної оцінки ФО слід враховувати, що остаточна оцінка виявляється у контексті вживання. Порівнюючи українську й польську мови, можемо сказати, що в українській мові виявилось більше ФО з позитивною конотацією (37 одиниць), негативною (25 одиниць), нейтральною (25 одиниць); у польській з негативною конотацією (41 одиниця), позитивною (25 одиниць).

У польській та українській мові еквівалентних прислів'їв виявилось лише 10. Для обох мов безеквівалентних паремійних одиниць виявилось більшість, тобто їх структура та значення не співпадають в українській та польській мові. На нашу думку, це пов'язано з різними шляхами розвитку мов. Еквівалентні одиниці наявні в таких групах: «Кара та нагорода», «Божа воля», «Філософсько-релігійні погляди», «Соціальна нерівність», «Життєві цінності» (по 1 одиниці в кожній групі), «Побут та праця» (2 одиниці). Частково еквівалентними є 3 одиниці, які наявні в групах «Побут та праця», «Соціальна нерівність», «Поради та настанови».

Серед паремій найбільше виявилось одиниць з компонентом *Бог* (69 одиниць в українській мові та 47 одиниць в польській мові). Найменше – в українській мові з лексемами *Христос* (2 одиниці), *біс* (1 одиниця), *пекло* (1 одиниця) та в польській мові зі словом *чорт* (1 одиниця).

Таким чином, аналіз ФО з релігійною лексикою дозволяє встановити, які ціннісні пріоритети українців та поляків знаходять найширшу реалізацію у фразеологічному фонді порівнюваних мов. Перспективу дослідження вбачаємо у розширенні кола релігійної

лексики та у поглибленні вивчення її ролі в структурі фразеологічних¹³ одиниць.

Список використаної літератури

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія : Навч. посібник для студ. філолог. фак-тів. – 2-е вид., доп. і перероб. – Харків : Вища школа, 1988. – 134 с.
2. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики / Н. Ф. Алефиренко. — М. : Гнозис, 2005. — 326 с.
3. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. – 208 с.
4. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика : Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. – М. : Высш. образование, 2004. – 368с.

5. Баран В. Г. Релігійна лексика в поемі Тараса Шевченка¹⁴
«Гайдамаки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до
документа:

file:///C:/Users/Администратор/Downloads/Ltkpfil_2014_75_25.pdf.

6. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови: автореф. дис. д-ра
філол. наук/ Я. А. Баран. – Івано-Франківськ, 1998. – 32 с.

7. Бабич Н. «Сила Божа» в народній фразеології / Н. Бабич //
Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки:
зб. науково-дидактичних праць. – Чернівці : Видавничий дім «Букрек»,
2009. – С. 118 – 123.

8. Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови.
Лінгвофілософські нариси : монографія / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ
«Академія», 2009. – 192 с.

9. Бондар О. І. Сучасна українська мова : навч. Посібник / О. І.
Бондар,
Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К. : Академія, 2006. – С.
293 – 353.

10. Виноградов В. В. Русский язык : Грамматическое учение о
слове / В. В. Виноградов. – М.– Л. : Изд-во МП РСФСР,
1947. – 784 с

11. Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и
лексикография. – М., 1977. – 254с.

12. Гаврин С. Г. Афористическая фразеология как
лингвистическая категория / С. Г. Гаврин // Вопросы теории и методики
русского языка. – Пермь, 1971. – Т. 87. – С. 3 – 23.

13. Гаврин С. Г. К вопросу об отличии пословицы от поговорки¹⁵ в современном русском литературном языке / С. Г. Гаврин // Ученые записки Пермского гос. пед. ин-та им. М. Горького. – Вып. 17. – 1958. – С. 23 – 31.

14. Дандис А. О структуре пословицы / А. Дандис // Паремнологический сборник: Пословица. Загадка : Структура, смысл, текст; под ред. Г. Л. Пермякова. – М. : Наука, 1978. – С. 13 – 34.

15. Демська О. Вступ до лексикографії : навч. посібник / О. Демська. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 266 с.

16. Дуденко О. В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій. : автореф. дис. канд. філ. наук. К. нац. ун-т. / О. В. Дуденко – К., 2002. – 19 с.

17. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 416 с

18. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова / С. Я.Єрмоленко. – К. : Наук. думка, 1987. – 245 с.

19. Зелінська О. Ю. Назви Богородиці в барокових проповідях [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:

<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3386/1/Zelinska.pdf>

20. Забіяка В. А. Світ фразеологізмів (Етимологія, тлумачення, застосування) : практичний посібник / Забіяка В. А., Забіяка І. М. – К: АКАДЕМІЯ, 2012. – 304 с.

21. Икономиди И. Я. Фразеологические единицы с национально-специфичным компонентом значения в русском и новогреческом языках : дис. канд. филол. наук / И. Я. Икономиди. — Краснодар, 2005. — 241 с.

22. Історичний розвиток паремій, їх зв'язок з писемною¹⁶ літературою. – Режим доступу до документа: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4184.html>

23. Калашник В. С. Фразотворення в українській поетичній мові радянського періоду (семантико-типологічний аспект) / В. С. Калашник. – Х. : Вища школа, 1985. – 172 с.

24. Калашник В. С. Українська поетична афористика як джерело естетичного сприймання основних життєвих цінностей / В. С. Калашник // Українська духовна культура в системі національної освіти : тези доповідей та повідомлень. – Х. : ХДУ, 1995. – С. 31– 33

25. Ковальська Н. А. Семантико стилістичні функції паремій: теоретичний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73835/06/Kovalskaua.pdf?sequence=3>

26. Колоїз Ж. В. Українська пареміологія: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / [Ж. В. Колоїз, Н. М. Малюга, Н. М. Шарманова]; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2014. – 349 с.

27. Кунин А. В. Курс фразеології сучасного англійського мови : Уч. пос. для інститутів і фак. иностр. мов. — 3-е изд., стереотип. / А. В. Кунин. — Дубна : Фенікс, 2005. — 488 с.

28. Крайчинська Г. Пареміологія у польських пареміологічних та лексикографічних джерелах [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://prima.lnu.edu.ua/slavistyka/n52/018.pdf>

29. Краснобаєва-Чорна Ж. Терміносистема фразеології : структура та складники термінологічної мікросистеми "фразеокласифікація" [Електронний ресурс] / Ж. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії. – 2013. – Вип. 26. – С. 156-163. – Режим доступу до

документа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2013_26_33.

30. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2006. – 591 с.

31. Ларина Л. И. Отражение культурных традиций в «Пословицах русского народа» В. И. Даля / Л. И. Ларина // В. И. Даль в парадигме идей современной науки : Язык. Словесность. Культура. Словари : материалы Всерос. науч. конф. – Иваново : ИГУ, 2004. – С. 51– 55.

32. Мокієнко В. М. Значення української пареміології для історико-етимологічного аналізу слов'янських прислів'їв і приказок / В. М. Мокієнко // Мовознавство. – 2000. – № 1. – С. 9-21.

33. Мороз А. Українські та польські фразеологізми біблійного походження / А. Мороз // Філологічні студії : зб. наук. статей студентів філолог. факультету. – 2015. – Вип. 6. – С. 83 – 87.

34. Мороз А. Релігійна лексика у складі українських та польських фразеологічних одиниць/ А. Мороз // Філологічні студії : зб. наук. статей студентів філолог. факультету. – 2016. – Вип. 7. – С. 85 – 90.

35. Прадід Ю. Ф. Історія української фразеографії [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=134

36. Пермяков Г. Л. Основы структурной паремиологии / Г. Л. Пермяков. –М. : Наука, 1988. – 235 с.

37. Райхштейн А. Д. Немецкие устойчивые фразы / А. Д. Райхштейн. –М. : Просвещение, 1971. –184 с.

38. Савенкова Л. Б. Русские паремии как функционирующая система. Диссертация. – Ростов н/Д., 2002. С. 485.

39. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології¹⁸ (психологічний та етнокультурний аспекти) : монографія. – Київ – Черкаси : Брама, 2004. – 276с.
40. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.
41. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. – К., 1973. – 759 с.
42. Солодуб Ю. П. Современный русский язык. Лексика и фразеология (сопоставительный аспект) : Учебник для студ. филол. фак-в и фак-в иностр. яз. / Ю. П. Солодуб. - 2-е изд. — М. : Флинта : Наука, 2003. — 264 с.
43. Савицкий В. М. Основы общей теории идиоматики / В. М. Савицкий. — М. : Гнозис, 2006. — 208 с.
44. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. (За заг. ред. І. К.Білодіда). — Наукова думка. – К., 1973
45. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспект. – М. : Наука, 1996
46. Тимофеев К. А. Религиозная лексика русского языка как выражение христианского мировоззрения [Электронный ресурс]. — Режим доступа до документа : <http://www.philology.ru/linguistics2/timofeev-01.htm>
47. Українська народна творчість у поняттях міжнародної термінології: примітив, фольклор, аматорство, наїв, кітч. : Колективне дослідження за матеріалами Других Гончарівських читань / [Є. Антонович, М. Антонович, С. Гвоздевич та ін.]; відп. ред. М. Селівачов. – К.: НАН України, 1996. – 325 с.

48. Українська мова : Енциклопедія / Редкол. Русанівський В.¹⁹ М., Тараненко О. О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П.Бажана, 2004. – 824с.

49. Фразеологія. Сучасна українська літературна мова : Лексикологія. Фонетика : підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 129 – 146.

50. Фойт В. Разработка общей теории пословиц / В. Фойт // Лексико-семантические проблемы и антропология лингвистики: Сб. науч. тр. – М. : Иностранная литература, 1998. – С. 194-211.

51. Чернышева И. И. Старые проблемы в новой лингвистической парадигме / И. И. Чернышева // Филологические науки. — 1997. — № 2 — с. 76-82.

52. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка : учеб. пособие / Н. М. Шанский. – [4-е изд., испр. и доп.]. – СПб. : Спец. л-ра, 1996. – 192 с.

53. Щербань Н. П. Проодин із засобів контекстуального перетворення фразеологізмів / Н. П. Щербань // Мовознавство. – 1975. – № 4. – С. 41-45

54. Яковенко Л. І. Українські з семантикою появи, наявності та зникнення як виразники категорії буття / Л. І. Яковенко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2004. – Вип. 34 – Ч. 1.

55. Яковенко Л. І. Явища нематеріального світу в українських та польських фразеологізмах на позначення *появи* – *зникнення* / Л. І. Яковенко // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського : Збірник наукових праць. – Випуск 16. – К., 2011. – С. 206 – 214.

56. Adalberg S. Księga przysłów i wyrażen przysłowiowych²⁰ polskich / S. Adalberg. – Warszawa, 1986. – 271s.
57. Bystroń J. S. Przysłowia polskie / J. S. Bystroń. – Kraków, 1933. – s. 33 – 63.
58. Kolberg O. Przysłowia / O. Kolberg.– Warszawa, 1977. – s. 8 – 9.
59. Klemensiewicz Z. Historia języka polskiego / Z. Klemensiewicz.– Warszawa, 1976. – 345 s.
60. Klemensiewicz Z. Gramatyka historyczna języka polskiego / Z. Klemensiewicz T. Lehr-Splawiński. – Warszawa, 1955. – 456 s.
61. Krzyżanowski J. Mądrzej głowie dość dwie słowie. Trzy centurie przysłów polskich / J. Krzyżanowski. – Warszawa, 1960. – 15 s.
62. Lewicki A. Frazeologia Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski / [A.Lewicki A. Pajdzińska]; pod red. J. Bartmińskiego. – Wrocław, 1993. – s. 316 – 317.
63. Świrka S. Przysłowia / S. Świrka O. Kolberg. – Warszawa, 1980. – s. 8 -9.
64. Zachwieja M. Leksyka listów pasterskich Episkopatu Polski z lat 1945-1966 / M. Zachwieja // Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego. Z okazji 400-lecia wydania Biblii ks. Jakuba Wujka / pod red. Z. Adamka, S. Koziary. – Tarnów, 1999.– S. 230-237.
65. Współczesny język polski / pod red. J. Bartmińskiego.– Lublin, 2001. – 256 s.

Джерела

66. Великий тлумачний словник сучасної української мови : Близько 170000 сл. та словосполучень / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: Перун, 2001. — 1440 с.

67. Збірка українських приказок та прислів'їв : Репрентне²¹ відтворення вид. 1929 р. – К. : Техніка, 2002. – 224 с.
68. Прислів'я та приказки : Взаємини між людьми. Упоряд. М. М. Пазяк. – Київ : Наук. думка, 1991. – 440 с.
69. Прислів'я та приказки : Людина. Родинне життя. Риси характеру / Упорядн. М. М. Пазяк. – К. : Наукова думка, 1990. – 528 с.
70. Прислів'я та приказки. Упор. В. Бойко. – Київ : Дніпро, 1978. – 295 с.
71. Українські прислів'я та приказки. / Упор. М. М. Пазяк. – К. : Дніпро, 1976. – 215 с.
72. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / Упор. М. М. Пазяк. – К.: Наук. думка, 2001. – 392 с.
73. Слово Благості : словник-довідник фразем біблійного походження / Ж. В. Колоїз, З. П. Бакум. – Кривий Ріг : Видавництво «І.В.І. », 2002. – 195 с.
74. Словник української мови : в 11-и т. Т. I / За заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1971. – 799 с.
75. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. – Київ : Освіта, 1998.– 224 с.
76. ФСУМ – Фразеологічний словник української мови : у 2 кн. / [уклад. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін.] – К. : Наукова думка, 1993.
77. СФУМ – Словник фразеологізмів української мови / [укл. В. М. Білоноженко та ін.], НАН України, Інститут української мови, Український мовно-інформаційний фонд. – К. : Наукова думка, 2003. – 1104с.

78. Krzyżanowski J. Nowa księga przysłów i wyraż²²
przysłowiowych polskich. – Państwowyj Instytut Wydawniczy. – Warszawa,
1969.

79. Masłowski W., Masłowska D. Przysłowia polskie i obce. –
Świat Książki. – Warszawa, 2003.

80. Słownik frazeologiczny języka polskiego: W 2 t. / Pod.
red. S. Skorupki : T. 1. – 2. – Warszawa, 1967 – 1968.

81. Uniwersalny słownik języka polskiego PWN. – Wydawnictwo
Naukowe PWN SA. – Warszawa, 2004.